

KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET I OSLO
FORNMINNESEKSJONEN

Postboks 6762,
St. Olavs Plass
0130 Oslo

RAPPORT

ARKEOLOGISK UTGRAVNING

KULLGROP

BEITO SØNDRE, 3/16
ØYSTRE SLIDRE KOMMUNEN, OPPLAND

BERNT RUNDBERGET

Kullgrop id 41107 i plan.

Oslo 2009

**KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET
I OSLO**

Gårds-/ bruksnavn Beito Søndre	G.nr./ b.nr. 3/16
Kommune Øystre Slidre	Fylke Oppland
Saksnavn Reguleringsplan for Beitostølen skistadion og konkurranseløyper	Kulturminnetype Kullgrop
Saksnummer (arkivnr. Kulturhistorisk museum) 07/8042	Tiltakskode/ prosjektkode 760057/250203
Eier/ bruker, adresse	Tiltakshaver Øystre Slidre kommune
Tidsrom for utgravning 2. oktober 2007	M 711-kart/ UTM-koordinater/ Kartdatum UTM sone 33 (EUREF89/WGS84) – N: 6804359.75, Ø: 173443.309
ØK-kart	ØK-koordinater
A-nr. 2007/238	C.nr. 56228
ID-nr (Askeladden) Id 41107	Negativnr. (Kulturhistorisk museum) Cf33887
Rapport ved: Bernt Rundberget	Dato: 9. januar 2009
Saksbehandler: Bernt Rundberget	Prosjektleder: Bernt Rundberget

SAMMENDRAG

En kullgrop på gården Beito Søndre ble undersøkt med overlatedokumentasjon og prøvestikk. Bakgrunn for prosjektet var anleggelse av skiløype. Kullgropa ble tolket til å være rektangulær med tilnærmet flat bunn. Kullgropa ble datert til AD1030-1230.

INNHold

1. BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN	2
2. DELTAGERE, TIDSRUM	2
3. FORMIDLING	2
4. LANDSKAPET - FUNN OG FORNMINNER	2
5. UTGRAVNINGEN	3
5.1 Problemstillinger – prioriteringer	3
5.2 Utgravningsmetode	3
5.3 Utgravningen	3
6. VURDERING AV UTGRAVNINGSRISULTATENE, TOLKNING OG KONKLUSJON.	5
7. LITTERATUR	5
8. VEDLEGG	6
8.1 Fotoliste.....	6
8.2 Kart	6
8.3 Treart og datering	7

RAPPORT FRA ARKEOLOGISK UTGRAVNING

BEITO SØNDRE, 3/16., ØYSTRE SLIDRE KOMMUNE, OPPLAND

BERNT RUNDBERGET

1. BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN

Bakgrunn for den arkeologiske undersøkelsen er dispensasjon fra kulturminneloven for kullgrop id 41107 i forbindelse med reguleringsplan for Beitostølen skistadion og konkurranseløyper vedtatt. Kullgropa og et område rundt ble i første omgang regulert til spesialområde med formål bevaring (område K4). I reguleringsplanen kom det imidlertid fram et mulig løypenett i bevaringsområdet. Løypenettet ble senere planlagt realisert og det ble søkt om og innvilget en dispensasjon fra kulturminneloven med vilkår om en arkeologisk utgraving.

2. DELTAGERE, TIDSRUM

Undersøkelsen ble utført av prosjektleder Bernt Rundberget 2. oktober 2007.

3. FORMIDLING

Det var ingen formidling av prosjektet

4. LANDSKAPET - FUNN OG FORNMINNER

Beitostølen som er et gammelt stølsområde beliggende omkring 900 moh., er i dag et turistsenter med hoteller og et stort antall hytter. De sentrale delene av Beitostølen og de utbygde områdene har mistet sitt opprinnelige landskapspreg. I området rundt er det åpen bjørkeskog med mange myrer hvor det er tydelig at det har foregått omfattende utfelling av myrmalm.

I stølsregionen er det tallrike jernframstillingsplasser og kullgroper, og Valdres er derfor ansett som et av våre viktigste områder for jernproduksjon i jernalder og middelalder (jf. Brøgger 1925, Hauge 1944, 1946, Larsen 2000). Tydelig er de mange jernvinneanleggene fra middelalderen, godt synlig fordi det inngår kullgroper i anleggsstrukturen. Videre finnes mange steder jernframstillingsplasser fra eldre jernalder. Nede i bosetningsområdene er det mange kullgroper knyttet til smiing og videre bearbeidelse av jernet fra utmarka.

I tillegg finnes det tufter av ulike typer, men ingen av dem er datert. Det er også kjent enkelte gravhauger i Beitostølen-området.

Den berørte kullgropa id 41107 lå på ca 835 moh., 1,5 km sør for Beitostølen sentrum, og i utkant av et hytteområde. Beitostølen skistadion ligger 250 meter mot nordøst. Gropa ligger på kanten av en flate og terrenget heller mot sørøst. Flere kulturminner ligger i området. Blant annet finnes en konsentrasjon bestående av en jernframstillingsplass og flere kullgroper 200 meter mot sørøst. Disse er regulert til spesialområde med formål bevaring.

Kullgropa er registrert av Sissel Haug som skjeformet med buen i nordøst. Den kan ha vokst

til i sørvest og mistet sin runde form. Ut fra "skjeas" skaft i sør ligger en i sørlig retning 4 m lang steinrenne med bredde på ca 80 cm. Vollens bredde er målt til 60 cm og dybde 70 cm. Ved registreringstidspunktet lå gropa i småvokst bjørkeskog med undervegetasjon av lyng og gress.

5. UTGRAVNINGEN

5.1 PROBLEMSTILLINGER – PRIORITERINGER

Kullgroper er en vanlig kulturminnekategori i Oppland, og det er etter hvert undersøkt mange groper i fylket. Jernframstillingsplassene er konsentrert til seterområdene. Enkeltliggende kullgroper er ofte knyttet til ledd i den videre bearbeidelsen av varene fra utmarka. Denne delen av aktiviteten har vi foreløpig begrenset kunnskap om. Sentralt står tidfesting av bruken av kullgropene for å knytte dem opp til aktiviteten i utmarka. Videre er avklaring av gropenes form og dimensjon viktig for å kunne studere områdets tilhørighet i en større regional sammenheng. Bare ved utgravning kan det virkelig slås fast hvilken form en grop har. Utgravning gir også bedre grunnlag for måltagning da registreringsmål ofte er usikre på grunn av gjenrasing og gjenfylling. Ved Dokkfløy fantes det påfylte lag, trolig av miledekket for å stabilisere gropa mot gjenrasing.

Naturvitenskapelige undersøkelser – treslagsbestemmelse og radiologisk datering – er nødvendig for å kunne sette gropene inn i en kulturhistorisk sammenheng. En gjennomgang av foreliggende dateringer viser at Valdres skiller seg fra Gudbrandsdalen og Hallingdal. Foreliggende dateringer fra Valdres er så få at nye dateringer kan endre bildet.

Relevante problemstillinger var

- Hvilken vedart er brukt til kullbrenning?
- Hvor gammel er kullbrenningen?
- Hvilken form har gropa?
- Hvilke dimensjoner har gropa?
- Har gropa flere bruksfaser?

5.2 UTGRAVNINGSMETODE

Undersøkelsen ble begrenset til dokumentasjon i plan samt graving av et utvidet prøvestikk for å avklare form og eventuelle konstruksjonsdetaljer samt uttak av kullprøver i prøvestikk for ¹⁴C-datering. En vatret snor spennes tvers over nedgravningen og vollen, deretter tegnes kullgropen i plan. Prøvestykket legges slik at veggen i prøvestykket flukter med snoren. Prøvestykket kan med hell legges i ytterkant av gropa hvor det ofte er bevart mer kull enn midt i gropa. Prøvestykkets overflate markeres på plantegningen ved å måle ned fra snoren med tommestokk. Prøvestykkets profil tegnes, og lagene beskrives.

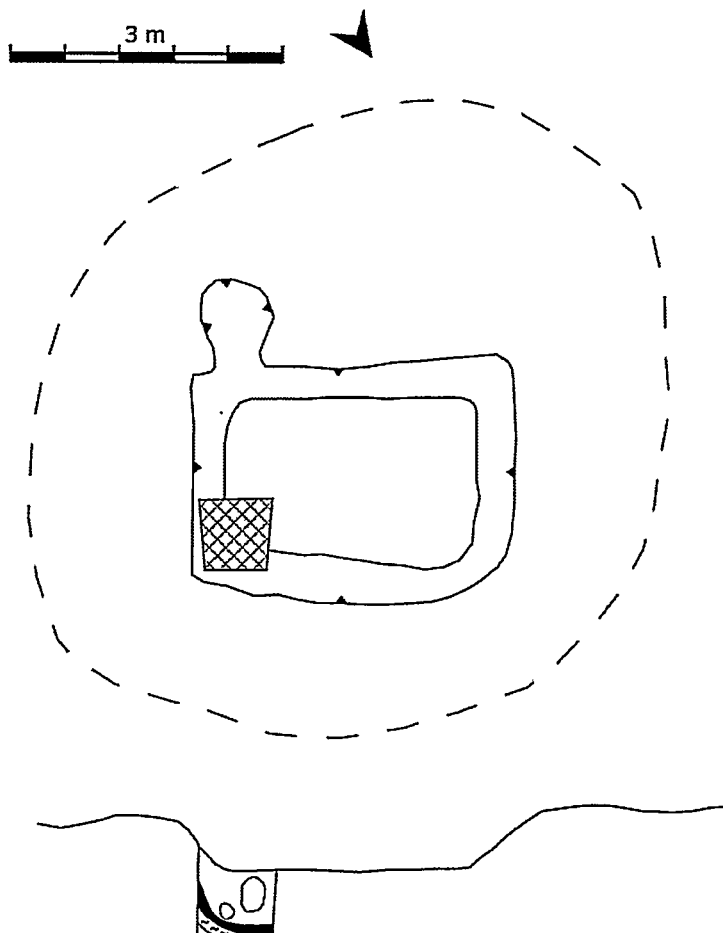
5.3 UTGRAVNINGEN

Beskrivelse plan: Kullgropa lå på en liten flate bevokst med glissent bjørkekratt.

Undergrunnen er i hovedsak gressbevokst. Gropa framsto som tydelig rektangulær. I SV var det i vollen en mindre sirkulær forsenking. Denne tolkes som et innrast revahi. Mål på gropa var: $y_m = 3,70$ m NØ-SV x $2,70$ m NV-SØ, $i_m = 3,20$ m NØ-SV x $1,80$ m. Dybde til bunnplan ble målt til 55 cm. Gropveggene var rette og bratte og bunnplanet var flatt bestående av mye rundkamp. Steinene er trolig sekundært påfylt. Vollen var utydelig men forholdsvis bred.

Kullgrop kg 1, tegning 1, plan
Beito søndre, 3/16, Øystre Slidre kommune, Oppland

Tegnet av Bernt Rundberget
Rentegnet av Bernt Rundberget

- Prøvestikk
- Milebunn
- Rødbrent undergrunn

Kullgropa i plan og profil/prøvestikk.

Beskrivelse prøvestikk/profil: Det ble gravd et 75 x 75 cm stort prøvestikk i gropas NØ hjørne. Det viste seg, som antatt, at det var påfylte masser i gropa. Massen var sand- og steinholdig. Noen kullbiter var innblandet. Noe av dette er trolig vollmasser som er deponert i gropa. Den påfylte massen hadde i prøvesticket en tykkelse på 60-75 cm. Prøvesticket ble gravd stratigrafisk for å avdekke milebunnen. Det kom da fram at milebunnen fra flat og buet skarpt opp mot veggene. Ved framgravningen ble milebunnen tolket som kvadratisk med avrundede hjørner. Også et lag med brent sand under milebunnen hadde samme form. Mot bunnen lå større kullbiter og noe delvis brent ved. Det var imidlertid ikke mulig å si noe om konstruksjon og stabling. Gropa hadde trolig en bruksfase. Milebunnen hadde en tykkelse på 25 cm.

Kullgrop gravd ned til milebunnen. (cf.33887_3)

Datering: En kullprøve fra bunnlaget ble treartsbestemt til bjørk (3 biter), selje, vier/osp (1) og furu (36). Prøven er datert til AD1030-1230, T-19453, 895+/75BP.

6. VURDERING AV UTGRAVNINGSRISULTATENE, TOLKNING OG KONKLUSJON.

Kullgropa ble tolket til å være rektangulær med tilnærmet flat bunn. Tidligere undersøkelser viser at kullgropenes størrelse og form varierer regionalt. På østsiden av Mjøsa er gropene kvadratiske eller rektangulære (jf. Narmo 1997; 2000, Rundberget 2007), mens de på vestsiden tradisjonelt er antatt å være sirkulære eller ovale (Larsen 1991). Det har imidlertid vist seg at det er et betydelig innslag av kvadratiske kullgroper på jernvinneanleggene på Beitostølen, noe denne gravingen bekreftet. Dateringen på denne kullgropa har også samsvar med andre resultater fra området.

7. LITTERATUR

- Brøgger, A.W. 1925: *Det norske folk i oldtiden*. Oslo.
- Hauge, T. Dannevig 1944: Valdresjern. *Viking Bind VIII*, Oslo.
- Hauge, T. Dannevig 1946: *Blesterbruk og myrjern. Studier i den gamle jernvinna i det østenfjelske Norge*. Universitetets Oldsaksamling Skrifter. Bind III. Oslo.
- Larsen, Jan Henning 1991: Jernvinna ved Dokkfløy. *Varia* 23. Oslo.
- Narmo, Lars Erik 1997: Jernvinne, smie og kullproduksjon i Østerdalen. *Varia* 43. Universitetets Oldsaksamling. Oslo.
- Larsen, Jan Henning 2000: Den eldste jernvinna i Valdres. *Årbok for Valdres 2000*, s. 38-50. Leira.
- Narmo, Lars Erik 2000: *Oldtid ved Åmøtet. Østerdalens tidlige historie belyst av arkeologiske utgravninger på Rødsmoen*. Rena.

Rundberget, Bernt (red.) 2007: Jernvinna i Gråfjellområdet. *Varia 63*. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen. Universitet i Oslo. Oslo

8. VEDLEGG

8.1 FOTOLISTE

Filnavn	Motivbeskrivelse	Sett mot	Fotograf
Cf33887_01.jpg	Kullgrop Kg 1, oversikt	SV	Tatt av Bernt Rundberget
Cf33887_02.jpg	Kullgrop Kg 1, prøvestikk profil	NV	Tatt av Bernt Rundberget
Cf33887_03.jpg	Kullgrop Kg 1, bunnplan (kvadratisk)	Tatt rett over	Tatt av Bernt Rundberget

8.2 KART

Vis/skjul

Kategori:	Vernestatus:
Arkeologisk minne	Automatisk fredet
Bygning	Vedtaksfredet
Kirkested	Andre
Teknisk/industrielt	Uavklart
Minne under vann	Ingen vernestatus
Annet kulturminne	

Søk

Fylke:

Kommune:

Gnr: Bnr:

Gatenavn: Gatenr:

ID-nr: Navn:

Avansert søk

8.3 TREART OG DATERING

Høg - Pollen, 876 842 262,
Helge Irgens Høg,
Gloppeåsen 10,
3261 LARVIK

Larvik, 20/1-08.

Til Bernt Rundberget.

Analyse av 1 kullprøve fra Beito søndre, 3/16, Øystre Slidre kommune, Oppland, Tiltakskode 760057, Prosjektkode 250203.

C56228/1, kullgrop id. 41107, KP 1.

Det ble bestemt 40 biter. Av disse var 3 Betula (bjerk), 1 Salix/Populus (selje,vier/osp) og 36 Pinus (furu). Godt daterbart materiale 1,3 + 0,2 g.

Høg. Irgens Høg

LABORATORIET FOR RADIOLOGISK DATERING

Adr.: NTNU – Gløshaugen, Sem Sælandsv. 5, 7491 Trondheim
Telefon 73593310 Telefax 73593383

DATERINGSRAPPORT

Oppdragsgiver: Rundberget, Bernt
KHM/Fornminneseksjonen/UiO
Postboks 6762, St. Olavsplass, 0130 Oslo

DF-4113

Lab. ref.	Oppdragsgivers ref.	Materiale	Dateret del	^{14}C alder før nåtid	Kalibrert alder	$\delta^{13}\text{C}$ ‰
T-19453	C56228-1, Beito søndre Øystre Slidre, Oppland	Trekull Bjørk, furu vier/osp selje	6.0 g	895 ± 75	AD1030-1230	-26.1*

Dato: 15 APR 2008

Laboratoriet for Radiologisk Datering

Fred H. Skogseth

Steinar Gulliksen